

שיר-מפתח לשירתו

א

שיר עֲשֶׂרָה אַחִים.
 לוֹ בְּאֵלֶּה תְּבוּא אֶל סִפְרֵי:
 לוֹ קוֹל אֲנָשִׁים מְסִיחִים
 יִשְׁמַע בְּךָ עִם נְגוּנוֹ שֶׁל זְמַר.
 שִׁיר עֲשֶׂרָה אַחִים, נִי אֲחֵרָתָן
 שִׁירָיו שֶׁל נִתָּן אֲלֵתְרָמֵן מְשׁוּפָעִים
 בְּאֲמוֹנוֹת וְדִיעוֹת שֶׁלוֹ עַל הַשִּׁירָה:
 וְתַמְצִיתָן שֶׁל אֱלֹהִים הִיא — סָבֵד אֵת
 הַשִּׁירָה וְהַשּׁוֹד בָּהּ; וְשִׁמָּה נִכּוֹן
 יוֹתֵר: — כִּכְד אֵת הַשִּׁירָה וְחֲשׂוֹד
 בְּמִשׁוֹרְרִים; חֲסֵא-לֵא-יִכּוֹפֵר הוּא
 שְׁמִשׁוֹרְרִים שְׁמִיב חֵץ בֵּין הַשִּׁירָה
 לְבֵין הַחַיִּים, שְׁעוֹשִׁים אֵת הַחַיִּים,
 „נֹשֵׂא” לְשִׁירָתָם, כְּלוֹמֵר: הַשִּׁירָה
 אֲצִלֵּם הִיא כְּבִיכּוֹל, מֵחֵץ לְחַיִּים; עוֹד
 מֵרֵאשִׁית הִרְבּוּ הֵיטָה הַשִּׁירָה לְנִתָּן
 אֲלֵתְרָמֵן — חַיִּים, כִּשֶׁם שֶׁהַחַיִּים הֵם
 לוֹ שִׁירָה; אֲפִילוֹ הַמוֹשֵׁג „נוֹבַעַת מִן
 הַחַיִּים” יֵשׁ בּוֹ מִשׁוֹם חֵץ; וְלִכְסוּף
 הַבֵּיעַ בְּ„פִתִּיחָה חֲרָשָׁה” לְשִׁיר עֲשֶׂר
 רֵה אַחִים” אֵת כּוֹוֹתוֹ הַבְּרוּרָה, אֵת
 מִשְׁאַלְתּוֹ הַחֲשׂוֹבָה לוֹ: „שִׁיר עֲשֶׂרָה
 אַחִים, — לוֹ קוֹל אֲנָשִׁים מְסִיִּיִם
 חַיִּים יִשְׁמַע בְּךָ עִם נְגוּנוֹ שֶׁל זְמַר,
 כְּלוֹמֵר: — לֹא „סִפְרָתָה”, לֹא „שִׁירָה”,
 אֲלֵא דְבַר נַעֲלָה מִזֶּה וְחֲשׂוֹב מִזֶּה —
 „קוֹל אֲנָשִׁים מְסִיחִים עִם
 נְגוּנוֹ שֶׁל זְמַר”.

באת י' זמורה

ב

קול הגות ותפלה, קול קהל ויחיד,
 קול פסוקיו של מקרא ובינם
 מתמר
 קול ערים של פרובנס ואיטליה
 דרומית
 כי נוצה מהלכת בידי הממטר
 הגותן כצורך על צמיד ורביד
 ועירו לא תגום כל עוד הוא עמה
 ער

רבים, מה רבים האנשים, מה גם
 אנשים שהם סופרים, החיים את חייהם
 הם כמו על-פי ספרים, — ולעומת זה
 — מעטים, מה מעטים האנשים, מה
 גם אנשים שהם סופרים, שברחו
 מחיים תלפוזים, מן הספרים, כמו
 שברה ובורח נתן אלתרמן; ומענין,
 — דווקא הוא אחד-מיהמעטים שירי
 זו לסוף מהותם וטעמם של ספרים
 בהיי אנוש ושר עליהם:

קדמון הוא לך הספרים ואין בהם
 חובק ידים
 אחים הם לסתתים, לשלשת בני
 האל:
 לתלפוזת הקרנחם, לגאון הרוח
 ולמים

ואתה, הקורא, מני קרן נזית.
 קום וצפה במראה אין לו אף
 וקבר
 הבקי בשירתו של נתן אלתרמן —
 ודאי שידמה בנפשו, כי כאן תוכן
 העניינים של שירי נתן אלתרמן עצי
 מה, בשינוי קל בלבד, שגרמו הנסי
 בות וגרם השם המושר.

כי עז הרות פהרים, ואין כשבלים
לטהר

ואין פהיר כטל הטוב
 אשר על אפרים.
 קרחביהם והדרם הם נחלתם
 מעם אלת,
 אך נשמתם אחי, לקחה מן
 הספרים.

והוא ששם ללעג ותכה בשנת שירו
 את החיים על-פי ספרים ובו לכל
 חיים בהם מלאכותיות, ומכל מלאכות
 תיות שנא ביותר את ה„ספרותיות”,
 את ה„ליטורגיה” ה„ליטורגית”;
 מכאן זיקתו — לחיים של פרוד למר
 כו מסהרי דווקא, מכאן העובי
 דה שהוא שר על „פונדקית”,
 על „בת-הפונדקית” על „בח-המר”
 זג” ולא על „אהובה” הלילה על
 המלאכות, על המסחר, על המאבלים,
 על משקאות, על חיי פרורים, —
 שר נתן אלתרמן; כלומר: — על
 חיים שהם שלימים, חיים שבטבעיות
 ושביצורים הוא שר, — ואין הוא שר
 „מראה”, „תמונת”, לא על „אתבה”,
 אלא על שנאה וקנאה של אתבה;
 „אהובה”? חס ושלום! אצל נתן אל-
 תרמן יש לה שם פרטי דווקא: —
 „חמוטל”:

— החמוטל, החמוטל.
 נצב הנה העני הפלאי,
 החי החם והנושם.
 שאין לו תגדרה פוללת,
 שיש לו מעולם רק שם
 פרטי, שרק אליו נמשכת
 בלה ובו צלמה שלם.

הרבה שירים לנתן אלתרמן על
 „בח”, על „חמוטל”, על „קרן-הפוד”,
 על אשה, על בת-מוזג וכדו — אבל
 אין באלה זכר למושג המקובל, המ
 נוער מחיות, והוא מושפע ב„פואסיה”;
 שיר לנער נקרא אצלו „סתר מואר”

מתגלגלת פרחוב, קול נודד קזמר | רוח הורס: נוף — החזקוּתה בג אדרה, נורה בירושלים

שיר מפתח לשירתו

שזוא שיר השמחות. שהן א' וב' בהר
גשת-עולמו ובהשקפת-עולמו של משר
רר זה:

כי אפלו יתקמו שירים עד לפלא,
עד ינון גם תמיד זיק של זיק
של אולת,
ששן מה קלות-ראש וניצוץ מנין-
והמשורר מסכם ופוסק: — יש
חבל משתקרת.

וכאן, — גם שמחת מעשה,
שאף עליה אושר ב-כוכבים בהוץ
וב-שמחת עניים וב-שירי עיר היונה.
"שירי רעות הרוח" ו"שירי הנוכחים".

וכאן, — המות, שעליו שר עד
עכשיו רק ברמודוס. ואף כאן לא
נקרא בשמו המפורש אלא מעט מאד,
ונקרא בשם סמלי בלבד — "אשמורת
שלישית". והוא השיר המרכזי ב"יר
תר בין שירי עשרת האחרון. כי הוא
שיר פילוסופי רב-כוח, יורד חדרי
מחשבה, כן, — גם יורד-חדרי-בטן:

— — — אנו חלק מזאת הדממה
הצוה. אנו חלק

מן למנות הנה תהיה הסוכב
והורת. יומם

הוא לשקף מתוכנו בדמי אל
חומת קפאונה של התכלת

ובליל, בצאתנו אל סף להאיר
את פניו בנר חלב.

הוא נצב פאל נכח עצמו ומפיק
את זממו וזמם.

וכאן, — שירו של הנרדף, שיר
היהוד של האדם היהודי, — שיר
ששמו "קול הד".

אמרנו — "שיר עשרת האחים"
שיר-מפתח הוא למהותו של נתן
אלתרמן, — ולאחר שפירטנו "על רגל
אחת" את ה"נושאים" בשיר-זה — ניתן
לנבון להבין ולקבוע, לעצמו ולזולתו,
מה ה"נושאים" שהוא חזר עליהם
ושד עליהם אחרת ואישית, ומה
ה"נושאים" שחידש והתמיד בהם, כי
הם שלו, כי הם ייחודי: — האב, או
האבהות, קלות הדעת, הדרכים: והאם
לא מובן מאליו הוא, כי לא כל-ל-
הדברים חשוב בזה, אם כי גם הוא
חשיבותו עמו, אלא הפרטים דוקא.
שלל ההגדרות, התארים שקשר משור
רר זה לענינים, — המחשבות הרבות,
מחשבה מחשבה וטעמה וניסוחה עד
"דיוק הרה-מפולת" ושם "דומיות
שניהלו בשערה".

ואולם, — לא רק ב"שיר עשרת
אחים" ניתנה דמות-דיוקנו של המר
שורר, כי גם ב"שירי נוכחים" היא
ניתנה באותה דרך ובאותו כוח יצור,
אם כי לא במרוכז ובמגובש, אלא
בכוונה תחילה — בנפרד, בנבדל:
הנה גם יסודי מהות, יסודי הרגש
עולם של המשורר, שהוא שר עליהם
בייחוד של ניסוח וגם הפעם בתונים
הדבויים בתוך מסגרת "קבועה"
סדאש, לפי חכנית ארזיכלית: —
"מסגרת של "אמר", — "אמר הרחוב",
"אמר החבתן", שהיא מסגרת עברית
עתיקה, ונוספה לה עוד מסגרת, מסגרת
רת כתוך מסגרת, בחינת "פספרטו"
אשר לתמונה הלא היא מסגרת ה-
ריוה, או אופן-החריזה המשותף;
ונוכחים כאן גם "נושאים" שכיחים
וגם חדשים בני "מחשבתו" של נתן
אלתרמן: "אהל סיירים", "הפונדק
הישן", "חצרו של קיבוץ", "המדקוק",
"זהבם של יהודים", "הפקודה" ועוד.
— וכדאי להצביע ולהטעים את חשי-
בותו ומקוריותו של השיר "זהבם של
יהודים", שהוא מעין ואריאציה על
שירי המסחר שלו, שאתה מוצא
בהם ראייה שונה ומתפכנית על קטע
היסטורי של היהודית, שירים ומחשי-
בות שיש משום "ריהאביליטציה"
פיוטית לנושאים "אסורים".

כן, — הקדשנו את הערכתנו עד
כאן בעיקר לתכנים אשר בשיירי נ-
אלתרמן ורק בדרך-אנב ובנרמז בלבד
— על דרכי-השיר שלו, על לוח-
הצבעים שלו, על אוצר תאוריו, על
הריפוף לשונו, על דיוק הגדרותיו
וייתודן, — והוא פרק גדול נוסף, ולא
ייעשה, כמובן, בשעה דחוקה של יובל,
ולתועלתנו — נדחה לשעת אחרת,
אם כי עלידי כך אנו מצמצמים את
טיב הערכתנו ופוגמים ברושם שהת-
כווננו דברינו להשפיע בשעה זו דוקא.
י. זמורה

(טוף מעמ' 7)

או "צורו צפרנים", "ערב של שוק"
וכדו'.

— — —

התמנות הקר נישנה,
לו יתנה לפנינו השיר
של עשרת אחים שלנו —

"שיר עשרת אחים" — הוא, לדעתנו
הבטחה בעצמה, שיר-מפתח למהות
לו של נתן אלתרמן, האיש והמשורר
כאחד; עשרת הפנים הם פן אחד,
פן של אהד, של אהינו המשורר;
אין כאן, בעשרת שירי ה"אחים", שלא
הושר קודם-לכן או לאחר-מכן ע"י
נתן אלתרמן, וזה שוב אות ומופת כי
לא חידוש בזה, אלא חזרה וסיכום,
מעין ספירת-האומר של המשורר, —
"סיחוריו של גבל העשור" שלו,
הלא כה שיר המשורר עצמו בשירו
העשירי, שהוא גם "זמר סיום" (סר
כום):

וקול אחד ישאר תיין,
הקתב, הדרך ושאוה —

במה שמחות, כמה בדידות
וקנינים, אשר מהמה
שעות תלרנו עשירות

כאן — שיר היין, כאמור, שעליו
שר, כמובן, נתן אלתרמן החל מ"טו-
כבים בחוץ":

וכאן הספרים, שעליהם היסס
לשיר בפירוש, ורק כאן לבש עוז
לגלות את הטמון בו והושר פה ושם
רק ברמז, — כאן אמר את שהיה
בלבו תמיד:

— גם אונכם הקדמוני על
קיר הרבות והצקמות,
טלרל כמו שפתי הטמוטל

וכאן, שיר האב, זה אשר מן
השיר "קץ האב" ב"שמחת עניים"
ואשר הוא יחוד-מוסד ונשמת "שירי
מכות מצרים"; אלא שכאן הגיעו דב-
רים ומחשבות "עד גביש":

לב הפן שוקעו שמע
קאת עצמו, כי נעורים
בו קול האמן והלפת
וקרחמים הנקמרים,
כי הוא עצמו, ככלות תור
נציר,

לב אב הוא, —

וכאן שיר הטמוטל, גם היא,
והיא, בעיקר מ"כוכבים בחוץ", מ"
שמחת עניים" ("אשת נעורים",
"רעיה", "בת"), ו"משירי מכות מצ-
רים" ("בין הבחובי תקין הולף גם
סנדלה הקט והגוצץ), והוא ב"שירי
עירי היונה" ו"שירי רעות הרוח",
ב"כחוט השני" וב"שירי נוכחים".
וכאן שיר הדרכים, שבהן טלא
הספר "כוכבים בחוץ", וכאן סוכס
והושר מהותו —

שיר לדרך שאין בעלים לה,
שאין

גבול וגג לה ואין אזקים עליה.